

## ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДІЄВОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН

## THE QUESTION OF THE EFFECTIVENESS OF SPECIAL (FREE) ECONOMIC ZONES

Сошников А.О.,

*провідний юрист сектора проблем  
реалізації господарського законодавства  
відділу проблем модернізації господарського  
права та законодавства*

*Інституту економіко-правових досліджень НАН України*

Статтю присвячено висвітленню сутності та змісту спеціальних (вільних) економічних зон. Також окреслено основні завдання під час створення спеціальних (вільних) економічних зон. Автор звертає увагу на позитивний досвід Турецької Республіки та Польщі в частині дієвості спеціальних (вільних) економічних зон.

**Ключові слова:** інвестиції, спеціальні (вільні) економічні зони, пільгові режими, спеціальний режим господарювання.

Статья посвящена освещению сущности и содержания специальных (свободных) экономических зон. Также очерчены основные задачи при создании специальных (свободных) экономических зон. Автор обращает внимание на положительный опыт Турецкой Республики и Польши в части действенности специальных (свободных) экономических зон.

**Ключевые слова:** инвестиции, специальных (свободных) экономических зонах, льготные режимы, специальный режим хозяйствования.

The article is devoted to the coverage of the essence and content of special (free) economic zones. Also outlined the main tasks when creating special (free) economic zones. The author draws attention to the positive experience of the Turkish Republic and Poland in terms of the effectiveness of special (free) economic zones.

**Key words:** investments, special (free) economic zones, privileged regimes, special regime of management.

**Постановка проблеми.** Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», схваленої указом Президента від 26.05.2015 року № 287/2015, одним з основних напрямів державної політики національної безпеки України в частині забезпечення економічної безпеки є створення найкращих у Центральній і Східній Європі умов для інвесторів, залучення іноземних інвестицій у ключові галузі економіки, зокрема в енергетичний і транспортний сектори (як інструменту забезпечення національної безпеки) [1].

Протягом тривалого часу в Україні активно створювались та діяли окремі спеціальні (вільні) економічні зони, але через чисельні зловживання, відсутність повноцінного державного та громадського контролю вони припинили свою діяльність.

К. Звягіна акцентує увагу на проблемі запровадження спеціального режиму інвестування на територіях із несприятливими соціально-економічними умовами; залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва та надання додаткових пільг іноземному інвесторові для заохочення його діяльності в Україні через прийняття окремих національних правових актів та інші [2, с. 100].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивченню питання спеціальних (вільних) економічних зон (як складника спеціального режиму господарювання) присвячено значну кількість наукових робіт. Автори зосереджують свою увагу на проблемах законодавчого регулювання, так, наприклад, О. Зельдіна [3]; Ю. Гусев [4]; І. Чичкало-Кондрацька, Л. Оппельд [5]; В. Козуб, Н. Дзюбанова [6],

О. Шутова [7]; Н. Масурова [8], К. Наконечна [9], Ю. Войцеховська, А. Мавріна, В. Войцеховська [10]; М. Стецько, П. Рендович [11] та інші.

**Формулювання цілей статті** (постановка завдання). Метою статті є аналіз спеціальних (вільних) економічних зон – правового режиму, який встановлює особливий порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території.

**Виклад основного матеріалу.** Відповідно до ст. 401 Господарського кодексу України, спеціальною (вільною) економічною зоною вважається частина території України, на якій встановлено спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів. Спеціальні (вільні) економічні зони створюються з метою залучення інвестицій та ефективного їх використання, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, упровадження нових технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України [12].

Існують й інші тлумачення СЕЗ: територія з чітко визначеними кордонами та особливими економічними умовами, які сприяють залученню прямих іноземних інвестицій, де компанії отримують податкові й митні пільги; територія, створена з метою стиму-

лювання економічного розвитку країни за рахунок залучення інвестицій та розвитку торговельної системи; географічний регіон, у якому діють економічні закони, що відрізняються від загальноприйнятих усередині країни, запроваджені з метою залучення прямих іноземних інвестицій [13].

У свою чергу, основними цілями під час створення Спеціальних економічних зон є:

- вирішення проблем зайнятості та формування нових робочих місць;
- активізація зовнішніх економічних зв'язків (зокрема у формі зовнішньої торгівлі, міжнародної виробничої кооперації, міжнародного руху капіталів, науково-технічного обміну);
- сприяння економічному розвитку території та структурним змінам;
- досягнення нової інноваційної якості економіки;
- розширення експортної бази або розвиток імпортозаміщення;
- ефективне використання місцевих ресурсів виробництва [4, с. 61]. Необхідно погодитись із відповідною авторською позицією, особливо в частині вирішення соціально-економічних проблем на рівні територіальної групи або окремої соціальної групи.

І. Чичкало-Кондрацька, Л. Опельд уважають, що вільні економічні зони – один з інструментів досягнення відкритості економіки України зовнішньому світові і стимулювання міжнародного економічного співробітництва на основі залучення іноземних інвестицій. У поєднанні з іншими елементами загальної стратегії економічного розвитку країни ВЕЗ спроможні забезпечити активізацію підприємницької діяльності, залучення нових технологій, розвиток ринкових методів господарювання, а в остаточному підсумку – збільшення виробництва і постачання високоякісних товарів та послуг як на внутрішній, так і на зовнішній ринки [5].

Світова практика показує, що створення вільних економічних зон – досить дієвий напрям розвитку економіки окремих територій і регіонів. В Створення і розвиток вільних економічних зон орієнтовані на розв'язання конкретних пріоритетних економічних завдань, реалізацію стратегічних програм і проектів. Оскільки у світі інвестиційно-привабливих територій істотно більше, ніж бажаючих інвестувати, існує конкуренція на міжнародному інвестиційному ринку [6].

О. Шутова акцентує увагу на забезпеченні правового регулювання спеціальних (вільних) економічних зон та запровадженні спеціального режиму інвестиційної й інноваційної діяльності. Автор наголошує на проблемі унормування питання пільг в оподаткуванні та митних процедурах для наукомістких інвестиційних проектів [7]. Відповідні проблеми, що активно підіймаються науковою громадськістю, свідчать про необхідність додаткового вивчення та вирішення.

У межах вивчення цього питання доцільно також звернутись до іноземного досвіду. Своєрідним інструментом залучення інвестицій у Туреччину

є спеціальні інвестиційні зони (далі – СІЗ), де діють спеціальні податкові режими й пільгові умови для ведення бізнесу. На території спеціальних інвестиційних зон існують податкові пільги для інвесторів, товари, що вироблені в СІЗ, можуть поставлятися на внутрішній ринок, є в наявності повністю готова інфраструктура, скасовуються митні тарифи та мита [8].

Також цікавим є позитивний досвід роботи Спеціальних економічних зон у Польщі. Так наприклад:

- звільнення від податку на прибуток від доходу від діяльності, здійснюваної на території СпЕЗ і зазначених у дозволі в межах від 15 до 50%;
- можливість отримати державну підтримку, що розраховується на основі спеціальні формули;
- доступність до земель з усією необхідною інфраструктурою;
- можливість використовувати й інші інвестиційні стимули, що пропонувані в СпЕЗ, зокрема звільнення від податку на майно (часто пропонуються для нових інвесторів муніципалітетами) інвестиційних грантів з офісів праці субсидія районних державних і підтримці фінансування ЄС (державна допомога додає, тобто загальний рівень підтримки компанії зі всіх джерел не може перевищувати 30–70% цих капітальних видатків);

- адміністративна підтримка від компаній з управління СпЕЗ у правових і організаційних питаннях, пов'язаних із здійсненням інвестицій (ЗМІ постачальники, місцеві органи влади тощо).

Крім того, необхідно розглянути негативні моменти Спеціальних економічних зон у Польщі:

- зобов'язання нести певні витрати і проводити заходи протягом 3–5 років, що може бути ризиковано, зважаючи на раптове погіршення ринкових умов або змін у бізнес-стратегії;
- додаткові зобов'язання щодо звітності пов'язаних із виконанням умов дозволу перед податковими органами;
- коли компанія працює і в СпЕЗ, і за межами зони, необхідність вести окремі рахунки;
- ціни на нерухомість, придбане в СпЕЗ, можуть бути вищими за ціни на аналогічну нерухомість, розташованих за межами зони;
- обмеження видів діяльності, які можуть здійснюватися в зонах [9, с. 31].

Окремі автори пропонують нову концепцію діяльності СЕЗ, яка б спиралась на низку засад:

- залучати інвестиції інноваційного спрямування в пріоритетні галузі, в промислово-слаборозвинені регіони, в науково-дослідницьку діяльність, у сферу сучасних послуг зі створенням нових робочих місць;
- децентралізація господарської діяльності, яка почалась в Україні, має призвести до зміни регіональної політики держави і забезпечити передачу повноважень із керівництва СЕЗ на рівень окремих територій і місцевих влад;
- варто внести відповідні зміни до законодавства щодо гнучкої диференційованої системи пільг для іноземних інвесторів, що враховують особливості ресурсного потенціалу того чи іншого регіону;

- для приваблення стратегічних інвесторів слід забезпечити державні гарантії стабільної діяльності іноземного капіталу на тривалу перспективу [10, с. 48].

Для ефективного функціонування вільних економічних зон в Україні слід розробити чіткі схеми функціонування ВЕЗ відповідно до специфіки кожної з них; створити вигідні умови для вкладення капіталу зарубіжними інвесторами. Головним та вагомим недоліком ВЕЗ є корумпованість, що робить існування зон гальмом для економіки країни. Тому першочерговим завданням є чітке визначення програм дій даних ВЕЗ та розробка стратегій боротьби з корупцією в них. Слід ураховувати, що в разі ліквідації вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку проблеми корумпованості та економічної відсталості не вирішаться, для подолання цих проблем слід знайти комплексний підхід до побудови ринкової економіки в країні загалом [11].

У свою чергу, Ю. Гусев пропонує скоротити обсяги та сфер впливу державного контролю; звільнити нових підприємств від податку на доходи з капіталу; продавати підприємствам земель, що знаходяться в суспільній власності [4, с. 64].

**Висновки.** Спеціальні (вільні) економічні зони необхідно розглядати дієвим механізмом поліпшення інвестиційного клімату та поліпшення інвестиційної привабливості окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Відмова законодавця від використання спеціальних економічних зон є неоправданою та передчасною. Доцільним убачається створення відповідних зон (як пілотних проектів на територіях Донецької та Луганської областей) для стабілізації соціально-економічної ситуації, особливо під час військового конфлікту.

Відповідні проблеми потребують подальших пошуків вирішення, що вже у середньостроковій перспективі дозволить збільшити залучення іноземних інвестицій.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента від 26.05.2015 року №287/2015. Офіційний вісник Президента України. 2015. № 13. Ст. 874.
2. Звягіна К. Проблеми іноземного інвестування в Україні. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2013. № 1. С. 98–100.
3. Зельдіна О. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «господарське право, господарсько-процесуальне право». Д., 2007. 35 с.
4. Гусев Ю. Поняття спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 22. С. 59–65.
5. Чичкало-Кондрацька І., Оппельд Л. Роль вільних економічних зон в інноваційно-інвестиційному розвитку регіонів України. Економіка і регіон. 2011. №30. URL: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PolitNTU/1556>.
6. Козуб В., Дзюбанова Н. Вільні економічні зони як інструмент залучення іноземних інвестицій у розвиток економіки України. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2011. Вип. 1. С. 467–475. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp\\_2011\\_1\\_68](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2011_1_68).
7. Шутова О. Вільні економічні зони як різновид територіальних податкових звільнень. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 157–161.
8. Масурова Н. Особенности формирования инвестиционного климата в Турции. URL: <http://www.mirec.ru/2015-03/osobennosti-formirovaniya-invest-klimata-v-turtsii>.
9. Наконечна К. Спеціальні економічні зони як дієвий засіб регіональної економічної політики. Досвід Польщі. Агросвіт. 2015. № 20. С. 29–35.
10. Войцеховська Ю., Мавріна А., Войцеховська В. Спеціальні економічні зони: зарубіжний досвід та перспективи в Україні. Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». 2016. С. 42–48.
11. Стецько М., Рендович П. Спеціальні (вільні) економічні зони. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка. 2006. Вип. 8. С. 473–478. URL: [http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/14653/1/3статя\\_Rendovych.doc.PDF](http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/14653/1/3статя_Rendovych.doc.PDF)
12. Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV / ВВР. 2003. № 18. Ст. 144.
13. Special Economic Zone SEZ. Financial Times LEXICON. URL: <http://lexicon.ft.com/Term?term=SpecialEconomicZone!SEZ>.